

GAZİ TÜRKİYAT

G Ü Z / 3 7

2 0 2 5

ISSN: 1307-914X

e-ISSN: 2979-9368

ARAŞTIRMA MAKALESİ / Research Article

Atıf / Citation

BAŞ, H. (2025). "Kaymakam Sauer (Zaver) Bey'in Balkan Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun İaşe Hizmetleri Hakkındaki Görüş ve Faaliyetleri". *Gazi Türkiyat*, 37: 73-100.

Geliş / Submitted

02.01.2025

Kabul / Accepted

06.11.2025

DOI

10.65007/gaziturkiyat.1611995

KAYMAKAM SAUER (ZAUER) BEY'İN BALKAN SAVAŞI'NDA OSMANLI ORDUSUNUN İAŞE HİZMETLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ VE FAALİYETLERİ

*The Insights and Activities of Kaymakam Sauer (Zaver) Bey on the Provision
Services of the Ottoman Army in The Balkan War*

Halit BAŞ*

Öz

Savaşlarda orduların lojistik destek hizmetlerinin iyi planlanması ve uygulanması savaşan orduların hedeflerine ulaşması için önemli bir etkidir. Lojistik desteği sağlanan gereksinimler içinde iaşe hizmetleri de yer almaktadır. Kalabalık mevcuttaki ordulardaki asker ve hayvanların beslenme ihtiyacının sürekli ve kesintisiz olması zorunluluğu iaşe konusunu öne çıkarmaktadır. Balkan Savaşlarında Osmanlı ordusundaki asker ve hayvanların düzenli- yeterli beslenemediği ve bunun mağlubiyetin en önemli sebeplerinden olduğu, söz konusu savaşta görev yapmış olan subayların hatıratlarında ve sonrasında yazılmış olan inceleme eserlerde de ortak bir çıkarımdır. Bu makalede, Balkan Savaşlarında Osmanlı ordusunda menzil müfettişi muavini olarak görevlendirilen Kaymakam Sauer Bey'in görüş ve faaliyetleri ele alınmaktadır. Sauer Bey, menzildeki vazifesini ifa ederken sorumluluk ve yetki alanı kapsamında, ordunun iaşe hizmetleri ile ilgili ayrıntılı bir rapor kaleme almıştır. Bu raporda mevcut durumu anlatarak yanlış ve eksikleri ortaya koyduğu gibi önerilerini de sunmuştur. Daha sonra iaşe hizmetlerinin düzen altına alınması için mukavele ve talimatnameler hazırlamıştır. Osmanlıcadan transkript edilerek çalışmamızın esas kaynağı olarak değerlendirilen bu belgeler, savaş sırasında Osmanlı ordusunun durumu hakkında bilgi verdiği gibi iaşe sorununun mağlubiyette ne kadar etkili olduğunun da anlaşılmasını sağlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşı, Osmanlı ordusu, iaşe ve lojistik hizmetleri, menzil teşkilatı, Kaymakam Sauer Bey.

* Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Iğdır/TÜRKİYE, halit.bas@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6790-1634

Abstract

The planning and implementation of logistical support services for armies in war are important factors in enabling warring armies to achieve their goals. Provision services are also included in the requirements for logistical support. The necessity of continuous and constant nutrition for soldiers and animals in crowded armies brings the issue of subsistence to the forefront. It is a common conclusion in the memoirs of officers who served in the Balkan Wars and in works written afterward that the soldiers and animals in the Ottoman army could not be regularly and adequately supplied, and that this was one of the most important reasons for the defeat. This article discusses the views and activities of Kaymakam Sauer Bey, who was assigned as deputy range inspector in the Ottoman army during the Balkan Wars. While performing his duty at the range, Sauer Bey wrote a detailed report on the army's food services within the scope of his responsibility and authority. In this report, he describes the current situation, identifies faults and shortcomings, and offers his suggestions. Afterwards, he prepared regulations and guidelines for the organization of the provisioning services. These documents, which were transcribed from Ottoman sources and considered the main source of our study, provide information about the situation of the Ottoman army during the war, as well as an understanding of how effective the food problem was in the defeat.

Keywords: Balkan War, Ottoman Army, provision and logistics services, menzil organization, Kaymakam Sauer Bey.

Giriş

Balkan Savaşı mağlubiyeti Osmanlı Devleti'nin asırlardır hâkim olduğu Balkan topraklarının kısa bir sürede elinden çıkmasıyla ve birçok insanın savaş ve savaştan kaynaklı sebeplerle hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştı. Genel kanaate göre mağlubiyetin en önemli sebeplerinden biri, Osmanlı ordusunun hazırlıklarını yapamadan savaşa girmesi ve savaş esnasında ordunun sevk ve idaresinin gerektiği gibi yapılamamasıydı. Balkan Savaşı öncesi ve esnasında devlet mekanizmasının sağlıklı bir şekilde işlemeyişi, hazırlık sürecinde belirleyici olmuştu. Yenilginin sebeplerini anlamak için öncelikle devletin genel durumu incelenmelidir.

Bu anlamda Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanı ile alevlenen siyasi çekişmeler yönetimde sık sık hükümet değişikliğine sebep olmaktaydı. Devletin merkezindeki istikrarsızlığın yanında 31 Mart Vakası, Ermenilerin Adana isyanı, II. Abdülhamid'in tahttan indirilerek Sultan Reşad'ın padişah olması, Havran'da Dürzi isyanı, Yemen ayaklanması gibi bir dizi problemle mücadele edilmekteydi. 1910 yılında ise Arnavutluk isyanı yeniden alevlenmişti. Bu isyanı bastırmak için ordunun muhalif subayları Halâskâr Zâbitan (Halâskâran) adlı bir gurup kurarak dağlara çıkmıştı. Bu siyasi ortamda muhalif grupların baskısı neticesinde Said Paşa hükûmeti istifa edince İttihat ve Terakki yönetimi de sona ermişti. 1911 yılının Eylül ayında ise Trablusgarp Savaşı başlamış, On İki Ada İtalyanlar tarafından işgal edilince Çanakkale ve hatta İstanbul da tehdit altına girmişti (Küçük 1992: 23; Görgülü 2014: 4). Osmanlı hükûmeti, Balkanlarda ortaya çıkan daha ciddi sorunla ilgilenmek için bu çatışmayı sona erdirmeye karar vermiş, 15 Ekim 1912'de Ouchy (Uşi) Antlaşması imzalandıktan sonra Balkan sorunlarına dönmüştür (Hall 2003: 27).

Bu dönemde Rusya'nın teşvikiyle Balkan devletleri, aralarındaki mücadeleleri bir kenara bırakarak ittifak görüşmelerine başlamışlardı. Balkan ittifakı fikri, güçlü bir Avusturya yerine zayıf bir Osmanlı'yı tercih etme anlayışına dayanıyordu. İttifakın şekillenme sürecinde ise bu oluşum, Avusturya'yı kontrol altında tutmanın bir aracı olarak görülmüş ve bu doğrultuda desteklenmişti (Yıkıcı 2020: 119). Rusya, İngiltere ve Fransa'nın da savaş olmayacağına dair verdiği güvencelerin de etkisiyle bölge ihmal edilmmişti. Osmanlı hükûmeti, kendi iç sorunları ile uğraşırken Balkan Devletlerinin ittifakından da haberdar olamamıştı. Ayrıca savaştan önce bu inancın bir sonucu olarak 120 tabur asker terhis edilmiş ve savaşılacak devletlerden biri olan Sırbistan'ın topraklarının Selanik Limanı'ndan geçişine dahi izin verilmişti (Ünal 2012: 21).

Diğer taraftan Osmanlı kendi iç sorunlarıyla boğuşurken Balkan Devletleri 1912 yılının mart ayı itibariyle ittifak anlaşmalarına başlamış ve ağustos ayına gelindiğinde artık Balkan İttifakı tamamlanmıştı (Görgülü 2014: 3-5). Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan hükûmetleri 3 Ekim'de verdikleri notayla üç gün içinde Arnavutluk, Makedonya ve Girit'e özerklik verilmesini istemişti. Bekledikleri karşılığı bulamayınca önce 8 Ekim'de Karadağ, 13 Ekim'de Sırbistan ve Bulgaristan ardından da Yunanistan savaş ilan etti (Küçük 1992: 23-24).

Bu olumsuz şartlarda Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'na nasıl hazırlandığına genel olarak bakıldığında seferberlik kavramı öne çıkmaktadır. Balkan Savaşı'nın önemli kurmay subaylarından olan Ali İhsan (Sabis), seferberliğin önemini şöyle anlatmıştır:

"Seferberliğin ikmalinden sonra "sefer planı" veya "harp harekât planı" gereğince kıtaların gereken noktalara sevk ve ulaşımına başlanır ki buna "stratejik yığılmaklanma" adı verilir. Gerek seferberliğin gerek yığılmaklanmanın mümkün olan son süratle ve fakat intizamı asla kaybetmeyerek icrası fevkalade faydalıdır. Çünkü düşmandan önce seferberlik ve yığılmaklanmamızı tamamlamayı başarırız daha düşman hazır değil iken onun üzerine yürüyerek seferberlik ve yığılmaklanmasını karıştırmak ve henüz savaşa hazırlanmamışken onu perişan etmek mümkün olur. Harp tarihince kanıtlanmıştır ki seferberlik ve yığılmağı tamamlamadan muharebe eden ordular ekseriyetle mağlup olurlar ve mağlubiyet de daima nihayete kadar sürer ve harbin tamamıyla yitirilmesi sonucunu doğurur." (Sabis 2014: 92).

Bu ilkelerden yola çıkıldığında seferberliğin düşmandan önce süratle yapılması bir yana savaşın sonuna kadar dahi tamamlanması mümkün olmamıştı. Bunun temel nedenlerinden biri, seferberliğin son derece geç bir tarihte ilan edilmesidir. Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne 8 Ekim'de savaş ilan ettiği göz önüne alındığında, 1 Ekim'de ilan edilen seferberliğin hazırlık için oldukça yetersiz bir zaman dilimi bıraktığı anlaşılmaktadır (Askerî Tarih Belgeleri Dergisi 1995: 1-2). Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu da son derece zayıftı. Devlet, uzun süredir devam eden iç isyanlarla mücadele etmekte ve farklı cephelerdeki savaşların mali

yükünü taşımakta zorlanıyordu. Suriye, Yemen ve Arnavutluk'ta çıkan isyanların getirdiği yüksek masraflar, zaten sınırlı olan mali kaynakları tamamen tüketmişti. Artan iç ve dış borçlar ile faizlerin artık ödenemez hâle gelmesi, ordunun temel ihtiyaçlarının dahi karşılanamamasına yol açmıştı. Bu mali çöküntü, ordunun seferberlik sürecinde en belirgin biçimde hissedilen zafiyetlerden biri olmuş ve savaşın daha başlangıç aşamasında ciddi lojistik aksaklıklara yol açmıştır (Görgülü 2014: 5).

Osmanlı ordusunun durumuna gelince, subayların siyasetle uğraşması yanında alaylı-mektepli çekişmesinden dolayı karar alma ve strateji geliştirme konusunda sağlıklı bir ortam yoktu. "Tasfiye-i Rütep" ve "Yaş Haddi Nizamnamesi" ile birçok subay ordudan uzaklaştırılmıştı. Fakat ortaya çıkan subay açığını karşılayacak sayıda mektep mezunu bulunmuyordu. Yukarıda bahsedildiği gibi Balkanlarda büyük bir tehlike öngörülüyordu, iç isyanlarda görevlendirildiklerinden yorgun düştükleri gerekçesiyle 75.000 asker terhis edilmiş yine savaştan iki ay önce Yemen'e 35.000 asker sevk edilmişti. Selanik ile İstanbul'daki bir kısım birlikler ise İtalya'nın On İki Ada'yı işgali dolayısıyla İzmir'e kaydırılmıştı (Birecikli 2012: 24).

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA ALANI

Bu çalışma, askerî lojistik ve iaşe hizmetleri tarihinin kuramsal temelleri üzerine inşa edilmiştir. Lojistik, savaşta stratejik başarıyı belirleyen temel unsurlardan biri olarak kabul edilir. Modern askerî tarih yazımında, "sürdürülebilir harekât kabiliyeti" kavramı, orduların savaş alanındaki etkinliğini açıklamak için temel teorik çerçeveyi oluşturur. Bu bağlamda, makale Balkan Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun ikmal sistemini ve işleyişindeki eksiklikleri, Kaymakam Sauer Bey'in gözlemleri, raporları ve faaliyetleri aracılığıyla incelemektedir. Araştırma, Osmanlı askerî teşkilatının lojistik yapısı ile XX. yüzyılın başı savaş uygulamaları arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi ve bireysel bir subayın deneyiminden hareketle dönemin kurumsal işleyişine dair yapısal bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

1. ALMANLARIN OSMANLI ORDUSUNDAKİ VE BALKAN SAVAŞLARINDAKİ ROLÜ

İlk askerî birliklerin teşkilinden itibaren devletler, mevcut askerî sistemlerini geliştirmek, güçlendirmek, yenilikleri bünyelerine katmak ve her şeyden önce rakiplerine üstünlük sağlamak amacıyla yabancı askerlerden istifade etmeye çalışmıştır. Askerî yardım ve danışmanlık sağlamak üzere devlet destekli kalabalık misyonların teşkiline dair ilk örnekler XVIII. yüzyılın ikinci yarısında görülen askerî misyonlardır. Bunlar gerçek anlamda varlıklarını ve etkilerini Napolyon Savaşları sonrasında göstermeye başlamıştır. Osmanlı deneyimleri de bu genel çıkarımı doğrulamaktadır. Osmanlı Ordusu bünyesinde kurulduğu dönemden itibaren az ya da çok sayıda yabancı kökenli asker daima bulunmuştur. XVI. yüzyıl sonrasında

Avrupa'da yaşanan kapsamlı askerî reformlar ve Osmanlı Ordusu'nun Batılı düşmanları karşısında düştüğü zor durum, imparatorluğu daha sistemli bir askerî yardım arayışına yöneltmiş; siyasi ve askerî sorunlar Osmanlı yönetimini yeni yabancı askerî danışmanlar ve misyonları davet etmeye sevk etmiştir (Uyar 2019: 31-32).

Ordunun yeniden yapılandırılması için önce Fransızlardan yardım ve danışmanlık alınmış ancak daha sonra 1835 yılı itibarıyla onların yerini Almanlar almıştı. Kral II. Wilhelm döneminde (1888-1918) Almanlar ile gelişen ilişkiler, zamanla Osmanlı Devleti'nin birçok alanında etkili olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi devlet hizmetine giren Alman ıslah heyetleri ve Prusyalı subaylardı. Balkan Savaşı başladığında Osmanlı ordusunda hâlen Alman askerî ıslah heyetinin personelleri bulunmaktaydı. Almanların Osmanlı ordusundaki ve Balkan Savaşlarındaki rolü ve etkisine genel olarak bakıldığında, askerî danışmanların zamanla hem sayısı hem de ordudaki nüfuzları artmıştı (Uyar 2019: 31-32; Durgun 2012: 107).

Böylelikle ordunun Alman modeline göre yeniden yapılandırılması çerçevesinde Alman yönetmelik ve talimnameleri, *Hıdemât-ı Seferiye Nizamname-i Hümayûnu* (Hıdemat-ı Seferiye Nizamname-i Hümayûnu 1316) ile sonrasında *1908 Yeni Alman Seferiye Nizamnamesi (Felddienst Ordnung)* (Hıdemât-ı Seferiye Nizamnamesi 1325) adlarıyla Türkçeye çevrilerek ordunun ilgili birimlerine ve askerî okullara dağıtıldı. Bu minvalde 1910 Eylül'ünde yeni düzenlemelere göre ordunun modernizasyonuna başlanmış ve çalışmalar yaklaşık iki yıl sürmüştü. Planlanan yeni ordu düzeninin uygulanmaya başlanmasından kısa bir süre sonra Trablusgarp Savaşı başlamıştı. Yine süreç tamamlanmadan beklenmedik bir şekilde Balkan Savaşı patlak verince savaşa birçok eksiklikle girilmişti (Durgun 2012: 107).

Diğer taraftan ordunun lojistik desteğini sağlamak üzere tesis edilen menzıl teşkilatı, gereksinimleri ordunun her ferdine ulaştırabilecek şekilde iyi bir yapılanmayı gerektirmekteydi. Osmanlı Devleti, ordunun harekât alanındaki ihtiyaçlarını karşılayabilecek modern ve çok yönlü bir lojistik sisteme ancak Balkan Harbi öncesinde kavuşabilmiştir. "Menzil Hizmetleri" adıyla anılan bu sistem, General Von der Goltz tarafından 1911'de Alman talimnamelerinden çevrilerek "*Menzil Hıdematı Nizamnamesi (1327)*" adıyla hazırlanmıştır. Goltz Paşa, bu çalışmadan önce de Osmanlı askerî teşkilatında önemli düzenlemelere öncülük etmiş; 1886 tarihli "Ahz-ı Asker Kanunu" ile seferberlik ve yığınak planlarının yenilenmesini sağlamış, ardından 1889'da "Seferberlik Nizamnamesi"nin yürürlüğe girmesinde rol oynamıştır (Karagöz 2019: 32). Menzıl Müfettiş-i Umûmîliği ve ordu menzıl müfettişlikleri seferberlik ilanı ile tesis edilmişti.

Buna göre teşkilâtın bir bölümü şöyleydi:

1. Menzıl Başlangıç Noktaları: Bindirme iskeleleri ve istasyonlarından sonra, birliklere yapılacak sevkîyatın gerçekleştirildiği noktaları teşkil etmektedir.

2. Genel Ambar Bölgeleri: Ordulara ikmal yapacak 1. ve 2. sınıf ambarların bulunduğu bölgelerdi (Selanik, Manastır, Yanya ve Karaferye ambarları gibi).

3. Menzil Erzak Kolları: Her biri bir günlük erzakın yüklenmiş olduğu dört ulaştırma kolundan oluşuyordu.

4. Menzil Cephane Kolları: Bu kolların sayısı, kolordulardaki silah sayısı ve niteliklerine göre değişiklik göstermekteydi.

Türk Ordusunun lojistik ve idari desteği, Harbiye Nezaretinin “Levazımât-ı Umumiye” dairelerince yürütülmekteydi. Bunun gibi ordu, kolordu ve tümen karargâhlarında bu hizmetin yürütülmesinde, 3. (menzil), 6. (idare-levazım), 7. (insan, hayvan sağlığı) şubeleri görevliydi.

Menzil Hıdematı Nizamnamesi’ne göre Ordu menzil müfettişlikleri ordu komutanlıkları nezaretinde teşkil edilir ve seferberliğin ilanı ile işe başlardı. Bu ordu menzil müfettişliklerinin görevi ordunun her türlü ihtiyacını tam zamanında karşılamak, yine ileride lüzumu görülecek olanları da önceden hazırlamak ve ordunun gerisini düzenlemektir. Ordu menzil müfettişliği Karargâh-ı Umûmi tarafından belirlenen ileri ve geri hudutları arasında görev yapmakla yetkiliydi. Hudutları belirlenen bu bölgeye de menzil bölgesi denilmekteydi (Kaymakam Muzaffer 1339: 38-39). Bu amaçla menzil bölgesinde, İstanbul genel ambar ve depoları, tophane, Zeytinburnu silah ve cephane fabrikaları, ordu bölgesinde yiyecek, giyecek ve malzeme ambarları, silah, cephane ve erzak kolları görevliydi (Kabasakal 1979: 47-48).

2. OSMANLI ORDUSUNUN İAŞE HİZMETLERİ

Lojistik destek, orduların iaşe, sağlık, ibate, tedarik ve nakliye hizmetlerinden oluşmaktadır. Özellikle iaşe hizmetleri muharip ordular için savaşların kaderine etki edecek kadar büyük öneme sahip olmuştur. Lojistik desteğin iaşe dışındaki diğer hizmetlerine çatışmaların yoğunlaştığı zamanlarda ihtiyaç duyulmaktayken, iaşe ile ilgili desteğin ordunun hareketsiz kaldığı zamanlarda da kesintiye uğramaksızın yürütülmesi gerekmektedir (Öğün 2015: 9). Diğer taraftan yeterli beslenememe, moral ve motivasyonun yanı sıra bağışıklığı da düşürmekte, salgın hastalıklara yakalanmayı kolaylaştırmakta ve hastalananların iyileşme sürecini uzatmaktadır. Dolayısıyla savaşlarda iaşe hizmetlerinin aksaması orduların harp sahasından mağlup ayrılmalarına büyük ölçüde etki etmektedir.

Buradan hareketle lojistik destek hizmetlerinde, iaşe maddeleri olan yiyecek, içecek ve yem ikmalî, 1. sınıf ikmal maddeleri olarak tanımlanmıştı. Seferberlikte, ordu menzil levazım reisi ordu menzil müfettişinden ve ordu levazım reisinden alacağı emirlere ve talimatlara göre menzilin memur ve birlikleri ile menzil noktalarında bulunan askerlerin ve hayvanların iaşesini temin edecekti (Bal 2014: 480).

Bir harp hâlinde tek seferde büyük miktarda iaşe maddelerinin temini ve depo edilmesi gerekiyordu. Seferberlik planına göre iaşe ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla belirlenecek yerlerde menzil noktaları ve ambarlar inşa edilmeliydi (Er 2014: 165).

İstanbul ve Selanik'te gerekli erzakın beşte biri, diğer bölgelerde ise yarısı kadar erzak ve yem depolanacak; birliklerin ihtiyaçlarına göre bu miktarlara yenileri eklenecekti. Eksilen stoklar düzenli biçimde tamamlanacaktı. Birinci derecedeki ambarlarda sürekli olarak ambar heyetleri görev yapacak, diğer ambarların da kuruluşu ve teşkilatlanması dikkate alınacaktı. Harp ilanı sırasında menzil merkezlerine genel ambarlardan yeterli miktarda erzak ve yem sevk edilecek, aynı zamanda bu ambarların doldurulması sağlanacaktı. Menzil hatları üzerindeki mevkieerde yeni ambarlar tesis edilerek, bunlar hem menzil merkezlerinden hem de yurtiçinden müteahhitler aracılığıyla tedarik edilen erzak ve yemle desteklenecekti. Böylece erzak kollarının uzun mesafeler kat etmesine gerek kalmadan, kolordu müfrezelerinin iaşe edilmeleri sağlanacaktı (Durgun 2018: 91).

Erzak ve cephane kollarının teşkili kolordulara verilmiş ve bunun için barışta gerekli tertiplerin alınması açık ve etraflı olarak seferberlik cetvellerinde gösterilmişti. Savaşın ilk aşamasında Bulgarlara karşı Trakya bölgesinde Şark Ordusu ile Yunan, Sırp ve Karadağlılara karşı; Makedonya ve Arnavutluk'ta da Garp Ordusu adıyla iki ordu kurulmuştu (Tekdemir 2018: 35). Trakya bölgesinde dört, Garp Ordusunda ise üç kolordu bulunmaktaydı (Hall 2003: 26). Seferberlik planına göre İstanbul dâhil Şark Ordusu bölgesinde 420-520 bin insan ve 130 bin hayvanı iki ay iaşe edecek miktarda erzak depolanması gerekiyordu. Garp Ordusu bölgesinde ise 598 bin insan ve 150 bin hayvanı iki ay idare edecek erzaka ihtiyaç vardı. Ekim ayının üçüne kadar kafileler olabildiği kadarı ile teşkil edilebilmişti. Bu da ordunun hareketi için değil bulunduğu yerde iaşe edilmesi için yeterliydi. Bununla birlikte kolordular arasında alan üçe bölünmüş ve harp tekâlifi usulü ile yerinden iaşe sağlanılmasına çalışılmıştı. Ekmek ise birliklere İstanbul'dan gönderilecekti. İaşe maddeleri temin edildikten sonra gerekli yerlere sevk edilmesi için imkânlar ölçüsünde deniz, kara ve demir yollarından istifade edilecekti.

Planlamalara rağmen seferberlik 1 Ekim'de ilan edilmişti. Hâlen Trablusgarp Savaşı devam ediyordu ve yukarıda bahsedilen diğer olumsuz koşulların da etkisiyle seferberliğin ilanından iki hafta geçtiği hâlde Levazımatı Umumiye Dairesince harekât alanlarına, planda gösterilen 1. sınıf ikmal (yiyecek, içecek ve yem) maddeleri sağlanıp gönderilememişti. Bu yüzden Balkan Savaşlarında ordunun iaşe ihtiyacı savaş yükümlülüğü gerekçe gösterilerek yerli kaynaklardan tedarik edilmeye çalışılmıştı. Kolordular harbin başında taarruz emri tarihine kadar cephane ve erzak kollarını teşkil edememişlerdi. Ayrıca İstanbul'dan sevk edilen erzakın, demir yolundan uzak bölgelerdeki birliklere ulaştırılması ve kolorduların nakliye kollarının tam olarak oluşturulamaması ciddi güçlükler yaratmıştır (Balkan Harbi 1993: 145). Savaşın

başlamasından kısa bir süre sonra işgal edilen Selanik, hızla aşırı kalabalık bir şehir hâline gelmişti. Barınma, yiyecek ve ısınma gibi en temel ihtiyaçlar bile ciddi bir sorun olmuştu. Bu süreçte mülteci durumuna düşen Müslümanların büyük bir perişanlık yaşadıkları anlaşılmakta, ayrıca hijyen koşullarının son derece kötü ve tıbbi hizmetlerin ise oldukça yetersiz olduğu görülmekteydi (Yıkıcı 2020: 141).

Ulaştırma imkânlarına bakıldığında Balkan yarımadasında birliklerin intikal ettirilmesi son derece güçtü. Yağışlı mevsimlerde bozulan karayolları da ulaştırma faaliyetlerine olumsuz etki etmişti. Karayolları uzun yıllar ihmal edilmiş ve savaş arifesinde istenilen kullanışlılık seviyesine eriştirilememişti. Yine Trablusgarp Savaşı nedeniyle deniz yolu seferberlik intikallerine kapalıydı. Yunan donanması, Balkan Birliği için büyük bir avantaj oluşturarak Osmanlı takviye güçlerinin Batı Balkanlara gitmesine engel oldu. Yunan filosunun Ege adalarını da ele geçirmesi Osmanlı donanmasının zayıflığını gösterdi (Hall 2003: 90). Buna rağmen deniz yolu kullanılmaya çalışılmıştı. Ancak gemi filosunun yetersizliği ve planlanmanın gereği gibi yapılmaması deniz yolu taşımacılığında kargaşaya neden olmuştu. Büyük umutlarla inşa edilen demir yollarına gelince hedeflenen sefer miktarına ulaşılamamıştı. Savaş esnasında özellikle İstanbul-Selanik hattının Bulgarlar tarafından daha harbin başında kesilmesi demir yolu taşımacılığını sekteye uğratmıştı. Demir yolunun kullanılmasına yine de çaba gösterilmişti; ancak yük aktarmayı düzenleyecek yeterli tesisat ve teçhizatın bulunmaması, istasyonlar ile iskelelerde vagon, gemi ve arabaların beklemesine, bu da zaman ve kapasite kaybına neden olmuştu (Durgun 2018: 271-273). Seferberlik planında, Şark Demiryolları hattından 20 gün içinde 274 trenin çıkarılması öngörülmüştü. Fakat bu sürede sadece 87 birlik, 96 ikmal eri ve 5 hayvan treni olmak üzere toplam 188'i sevk edilebilmişti (Balkan Harbi 1993: 229).

Kara ve demir yollarının yetersiz ve bakımsız olmasının yanında savaşın sonbahar ve kış aylarında cereyan etmesinden dolayı nakil araçlarının çamura saplanması birçok sorunun nedeni olmuştur. Nakliye için kullanılacak atların bakımı sağlanamamıştı. Asıl sorun, ihtiyaç duyulan nakil hayvanlarının temininden çok, bunların cepheye ulaştırılamamasıydı (Tekdemir 2018: 50; Hall 2003: 41). Erzak kolları kurulamadığı için, uzun mesafeler boyunca askerlerin iâşesi sağlanamadı. Yiyecek bulamayan askerler ise yer yer dağılmaya başlamıştı (Ahmet İzzet Paşa 2017: 191).

Erzakın depolanması planlandığı şekliyle mümkün olmamış, Edirne haricindeki yerlere yiyecek depolanamamıştı. Harp tekâlifinin yerli kaynaklardan sağlanması kararlaştırılmıştı. Böyle olmakla beraber kıtaların toplanma bölgesindeki depoların buğdayla dolu bulunması ve o çevrede çok miktarda etlik hayvan yetişmesine rağmen iâşenin sağlanamaması, kıtaların harp tekâlifi konusunda beceriksizliklerini göstermişti. Menzil sahasında yakacak da temin edilemediğinden gerekli yerlerde ve zamanlarda yemek pişirilememişti. Yine harp sahasında ekmek yapılacak tesisat

yoktu. İstanbul'daki fırınlar ekmek pişirmeye müsait durumdaydı; ancak bu uygulamada da çok gecikilmişti.

Balkan Savaşı'nın iaşe durumu ile ilgili cephede bizzat bulunan subayların hatıratlarında aktardıkları bilgiler de bu durumu desteklemektedir ve aktardıkları bilgiler konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Karargâh Kurmaylarından Binbaşı Ali İhsan (Sabis) Bey'e göre bir savaş sırasında kural olarak harekât alanındaki halkın elindeki ihtiyaç fazlası erzak satın alınabilir veya müsadere edilebilirdi. Fakat Edirne ve İşkodra kaleleri dışındaki hiçbir birlik el koyma işlemine başvurmadi. Daha sonra en büyük makamlardan verilen açık emirlere rağmen bu usul ile erzak tedarik ve depolanmasında gerekli titizlik gösterilmedi. Eğer seferberliğin daha ilk gününden itibaren halktan ihtiyaç fazlası erzak toplansaydı; kalelerdeki ve toplanma bölgelerindeki depolarda biriktirilen erzak, toplanma zamanı ile askerî harekâtın ilk döneminde ihtiyacı karşılar merkezden gönderilecek erzaka gerek kalmazdı. Halkta bulunan ihtiyaç fazlası erzak, işgal sırasında düşmanın eline geçmiş ve düşman askerlerinin iaşesi için kullanılmıştır. Bu aksaklık özellikle, levazım memurları ile idare subaylarının barış döneminde özel bir okulda mesleki eğitim almamış olmalarından ve komutanların sorumluluğu üstlenerek cesaret ve kararlılıkla harekete geçmeye alışkın olmamalarından kaynaklanmıştır (Sabis 2014: 103-104).

V. Kolordu Kurmay Heyetinden, Talim ve Terbiye Subayı Yüzbaşı İzzeddin (Çalışlar): "1912 süresince talim ve terbiyeye düzen, hareketlere intizam verme çabaları yapıldı. Kolordudan düzenli olarak iş programları gönderiliyordu. Tatbikat yapma gerekliliği de sürekli emir ve ihtar ediliyor, subayların vazifelerine devam etmeleri için çalışılıyordu. Fakat zaman yetersiz olduğundan seferberliğin başında talim ve terbiye harbe gitmek için yeterli düzeye gelmemişti.

Ne iaşe memuru ne de iskân memuru iş görebiliyordu. Dolayısıyla kıtaların başka yerlere nakli ve sevki düzensiz oldu.

Kıtaların iaşesi ambardan sağlanıyordu. Köprülü müteahhidi erzakı kesmişti. Selanik'ten gelip V. Kolorduya katılanlar üçer, dörder günlük kavurma ve erzaklarını getiriyordu. Köprülü'de yığmak mevziinde bulundukları sürece de Köprülü ambarından iaşe alınıyordu. Ambarda bir iaşe komisyonu yoktu. Yalnız iki idare memuru vardı ve gelen erzakı ambarlarda tutmakla görevliydi. Kıtalar bana müracaat ediyor, ben de sivil bir memur olan Süleyman Efendi ile Üsteğmen Mustafa Efendi'ye bazen ısrar bazen ihtar ederek kıtalara erzak verdiriyordum.

Bu meselede (erzak tevzi) kurmay heyetine ne bir sual ne de bir fikir soruldu. Kurmay başkanının bu konuda ne etkisi olduğunu bilmiyordum. Öyle zannediyorum ki kumandan yalnız başına düşünüp düzenliyor, kurmayları erzak ve iaşe meseleleriyle uğraştırmıyordu. Sait Paşa bir dereceye kadar haklıydı. Çünkü kolordu kurmayları arasında iaşeyi düzenleyecek önemde kimse yoktu (Çalışlar 2009: 16-17)".

Balkan Savaşı'nda bir süre Başkomutan Vekili olarak görev yapan Ahmet İzzet Paşa: *"Askerin sevki sırasında yollarda, istasyonlarda ve toplanma muntikasında iâşeleri için ambar mevkileri, iâşe ve konaklama noktaları da önceden Genelkurmay Başkanlığınca belirlenmiş ve gerekli makamlara haber verilmişti. Fakat ne çare ki, asker erzakla ağzına kadar dolu ambarların önünden aç geçiyor, sonra bu ambarlar mühürleri açılmadan düşmana bırakılıyormuş. Bu gibi durumlar tatbikata taalluk eder. Bunun iyi bir şekilde yürütmesi her memurun yetişmesine bağlıdır. Fakat yetişme de tekrarla dolayısıyla zamanla kazanılır. Askerin savaş zamanında iyi idare ve iâşesinden söz eden eserler Avrupa'da sürekli olarak yayınlanır. Bizim bazı meraklı kurmay subaylarımızca da bunlar, az çok araştırılıyor idiyse de bu kadarının maksada yetmeyeceği açıktı. İşte bu ihtiyacı göz önünde bulundurarak birçok itirazlar hatta hakaretlere de katlanıp Almanya'dan bir levazım işleri uzmanı getirtilmesine uğraştım. Bir kurs da açılarak levazım subayları ve memurları bu konuda dersler aldı. Fakat bunun da meyve vermesi, öğrenilen teorik bilginin pratik alanda sonuç doğurması, yine meleke ve alışkanlığa bağlı, bunun meydana gelmesi zamana muhtaçtı."* (Ahmet İzzet Paşa 2017: 191-192).

Kaymakam Kerameddin: *"Balkan Harbi'nde ise hep gördük veya işittik değil mi? Bir kavurma tenekesinin yanında aklıtan ölen veya erzak dolu trenlerin, ambarların yanı başında kırılmış olan askerlerimizi unuttuk mu? Lüleburgaz Meydan Muharebesi eğer bilhassa topçu cephanemiz tükenirse ve asker de karnı doysa idi acaba Bulgarlar tarafından o kadar kolay ve ucuzcasına kazanılabilir miydi? Elbette hayır! Efrat ve kıtaat zabitanı şöyle dursun büyük karargâhlarıdaki efrat ve zabitanın ve hatta bazen ordu ve kolordu kumandanlarının bile aç kaldıklarını işitmedik mi?"* (Kaymakam Kerameddin 1335: 327-335).

Şark Ordusu komutanı Abdullah Paşa iâşe sorununun yolsuzluktan değil idare memurlarının görevlerini tam olarak kavrayamamalarından ileri geldiğini dile getiriyordu (Balkan Harbi 1993: 147).

3. SAUER BEY VE İÂŞE HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Yukarıda bahsedildiği gibi Alman askerî sistemi ile orduda yeni bir teşkilatlanmaya gidilmişti. Başlangıçta sadece askerî okullarda öğretmenlik ve komisyonlarda danışmanlık yapan Alman subaylar zaman içinde nezaret ve birlik karargâhlarında da görevler üstlenmişti.

Alman ıslah heyetleri Osmanlı ordusunun çeşitli kademelerinde görevlendirilmişti. Kaymakam Sauer Bey de Levazım Mektebi müdürü olarak görev yapmaktaydı. Sauer Bey, seferberlik ilanından yaklaşık iki buçuk ay sonra 18 Aralık 1912'de mevcut görevine ek olarak menzil müfettişliği muavinliğine tayin edilmiştir. Bu göreve getirildikten sonra ordunun iâşe durumu ile ilgili tespit ettiği tahliye istasyonlarındaki erzak, ot, saman dağıtımındaki usulsüz ve yanlış uygulamaların düzeltilmesi için Müfettişliğe başvurmuştu (ATASE, 206/66/37, tarih: 31 Aralık 1912). Onun bu tespitleri ile ilgili olarak Harbiye Nezaretine 30 Aralık 1912'de *"Fon Sauer Bey menzil müfettiş muavini olduğundan yolsuzluk görmekte ise izalesi için bizzat deruhde'i vazife eylemesi maruzdur."* şeklinde cevap verilmişti (ATASE, 372/87/49, tarih: 30 Aralık 1912).

Diğer taraftan Sauer Bey menzil idarelerini bizzat yerinde görmek için önce Kalikratya ve Karaburun menzil idarelerini ziyaret etmeyi planlamıştı. Sauer Bey, Menzil müfettişliğine bir tezkireyle hem ziyaretinin sebebini açıklamış hem de bölgeye gidecek vapurların hareket saatlerinin kendisine bildirilmesini istemişti. Menzil Müfettişliğinden gönderilen 27 Şubat 1913 tarihli yazıyla, Sauer Bey'in bölgeye gitmesine lüzum olmadığı bildirilmişti (ATASE, 392/187/12, tarih: 28 Şubat 1913).

Yine 27 Şubat'ta Başkumandanlık Vekâletinden Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa imzasıyla hazırlanan yazıda Sauer Bey'in iaşe hizmetlerinin iyileştirilmesine dair çabası takdir edilmiş ve aşağıda tam metni verilen "İaşe Noksanlığına Dair Rapor"un dikkate değer olduğu vurgulanmıştı. Başkumandan Vekili, bahse konu iaşe düzenlemeleri ile ilgili olarak menzil müfettişliği erkânından birinin Sauer Bey'in refakatine verilmesini istemişti. Menzil Müfettişliği Muavini Sauer Bey'in vazifesine ilişkin teftişin icra edilmesi bunun için de doğrudan doğruya vaziyetin mahallinde gözlemlenerek uygulanmasını Menzil Müfettişliğine tavsiye etmişti.

Ahmet İzzet Paşa'nın bu telkin ve tavsiyeleri üzerine Menzil Erkân-ı Harbiyesinden bir cevap yazılmıştı. Buna göre Sauer Bey'in görüşlerinin aslında farkında olduğu ve gerekenlerin de eldeki imkânlar dâhilinde uygulanmasına çaba gösterildiği bildirilmişti. Buna ek olarak Menzil Erkan-ı Harbiyesi tarafından ara sıra icra edilen teftiş ve tetkiklerin kimsenin mütalaasına bile hacet olmadığı, orduya erzak sevkياتının muntazam bir şekilde yürütülememesinin bazı müşkülâtlardan kaynaklandığı, çözümü için de yüklü miktarda nakde ihtiyaç duyulduğundan bu konunun tetkik ve tahlil edilmesi gerektiği de eklenmişti (ATASE, 374/99/14, tarih: 3 Mart 1913).

Sauer Bey, Çatalca Ordusu Kumandanlığına da iaşe raporunun bir nüshasını göndermişti. Raporu inceleyen Çatalca Ordusu Erkan-ı Harbiye Reisi de Sauer Bey'i haklı bularak takdir etmişti. Harbiye'ye bu rapordaki mütalaaların uygulanmasının ordunun iaşesinin teminini sağlayabileceğini, bunun sağlanması ve bahsedilen tedbirlerin uygulanması için Menzil Müfettişliğine emir verilmesi gerektiği bildirilmişti (ATASE, 339/25/22, tarih: 25 Şubat 1913).

Sauer Bey 25 Şubat 1913'te ise iaşe maddesi temini, tevzi ve nakli işlemlerinin tamamının bir ticari şirkete havalesini tavsiye etmişti. Tüm bu işlemlerin de nasıl yapılacağını gösteren bir örnek mukavename de hazırlayarak ek olarak sunmuştu. Sauer Bey, arz ettiği tedbirlerin icrası için bir veya birkaç yüksek rütbeli zabıtın de vazifelendirilmesini ve bunların isim listesinin kendisine verilmesini istiyordu. Ona göre iaşe konusundaki teklifleri dikkate alınmazsa önceden olduğu gibi ordunun fena hâli devam edecekti. Talep ve tavsiyelerini de şu cümleyle bitirmişti: *Fena erzak kadar pahalı erzak olamaz* (ATASE, 339/25/22, tarih: 25 Şubat 1913).

Savaşta müfettiş muavini olarak görev yapan Kaymakam Sauer iaşe sorunlarının teşhisi ve bu sorunların çözümüne dair önerilerini, “İaşe Noksanlığına Dair Rapor”, “Menzil Ambarları Muâmelâtının Temîn-i İntizâmı Zımnında Verilen Talimatnâme”, “Vesait-i İaşe ile Ona Ait Husûsâtın Kâffesinin Bir Şirket-i Ticariyeye Havalesinde Dikkate Alınacak Tavsiye Niteliğinde Mukavelenâme Müsveddesi”, “Ekmeğin Sûret-i İhזâr ve İtâsına Dair Talimatnâme” başlıklarıyla kaleme almıştır.

İaşe Noksanlığına Dair Rapor, Osmanlı ordusunun iaşe sistemindeki yetersizlikleri ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Erzak ve yem tedariki ile dağıtımında ciddi düzensizlikler yaşanmış; sevkiyat, istasyon ve ambar işlemleri düzene sokulamamıştır. Menzil idaresi ordunun günlük ihtiyacını karşılama konusunda yetersiz kalmış, yeni depolar tesis edilememiş ve yedek erzak depolanamamıştır. Ekmek, et ve hayvan yemi temini ve dağıtımı düzensiz gerçekleşmiş; askerler temel ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Sorunların giderilmesi için iaşe trenlerinin muntazam işletilmesi, depo ve ambarların yeterli stokla donatılması, tahmil ve tahliye işlerinde işçi birliklerinin görevlendirilmesi ve deniz ulaşımının daha etkin biçimde kullanılması önerilmektedir.

Menzil Ambarları Muâmelâtının Temîn-i İntizâmı Zımnında Verilen Talimatnâme, menzil ambarlarında düzenin tesisini hedeflemektedir. Erzakın muhafazası, sevkiyatın intizamı, hijyenin korunması, kayıtların düzenli tutulması ve hırsızlık ile yangına karşı güvenlik önlemlerinin alınması esas kılınmıştır.

Mukavelenâme Sûreti, Osmanlı ordusunun iaşe ihtiyaçlarının özel bir şirketçe piyasa rayicine göre karşılanmasını düzenlemektedir. Teslim, denetim ve ödeme usulleri komisyonlar aracılığıyla yürütülecek şekilde planlanmıştı. Teminat, kayıt disiplini ve ağır cezai yaptırımlarla erzak tedarik ve dağıtımında düzen, güvenlik ve süreklilik amaçlanmıştır.

Ekmeğin Sûret-i İhזâr ve İtâsına Dair Talimatnâme, ekmeğin belirlenen saatlerde ambarlara alınması, sayım sonrası istif edilmesi, vagonlara yüklenip işareetlenmesi ve sürecin hızlanması için çuvallanarak doğrudan nakledilmesini öngörmektedir.

3.1. İaşe Noksanlığına Dair Rapor

Erkân-ı Harbiye’i Ūmûmiye Reisi Saâdetlû İzzet Paşa Hazretlerine Takdim

22 Kanunuevvel 1328 - 4 Ocak 1913

Ordu-yu hümayûn iaşesinin noksâniyetine dair takdim ettiğim 11 Kanunuevvel tarihli rapor mündericâtını ikmâlen bugün bervech-i zîr arz-ı malûmat eylerim:

Ordu-yu hümayûn elan lüzumu veçhiyle iaşe edilmiyor. Esbâbı vech-i âtidir:

1. Vesâit-i iaşenin tedarik ve ahzârındaki intizamsızlık.

2. Sirkeci'de istasyondan tahmildeki intizamsızlık.

3. Hat üzerindeki nazar-ı dikkati celb ederim;

Evvela) Siparişâtın Hadımköy'den ordu veya kolordu idare reislerinden veyahut fırka idare reislerinden Erkân-ı Harbiye'î Ümûmiyede menzil masasına vuku bulmasından ileri gelir. Bu suretle sipariş edilmek bütün bütün fazladır. Zira bu müddet zarfında efrat ve hayvanat mevcudu fark edilir surette tebdil edemeyeceğinden yekdiğerini müteakib birkaç hafta aynı miktarda vesâit-i iaşe gönderilebiliyor. Bir alayın bir defa birkaç yüz çift ekmek fazla almasından birgûnâ zarar tevellüd etmez. Hâlbuki sipariş edilmesini beklemek bir eksidir. Zira siparişât-ı mezkûre, cepheye bulunan kıtaatta ihtiyaç baş gösterdiği zaman ancak İstanbul'a vasil oluyor. Siparişâtın buraya vusûlünden irsâline kadar da birkaç gün mürûr ediyor. İmdi başlıca hata menzil masasının icraatında runmâdır (zuhur ediyor). Erkân-ı Harbiye'î Ümûmiye Dairesinin menzil masasından kıtaâta vakt ü zamaniyle lüzûmu miktar vesâit-i iaşe gönderilmesi için düşünülüyor. Benim anladığıma göre menzil masası siparişât-ı vâkiâ-yı menzil şube reisine (Refik Bey'e) tevdi etmekten başka bir şeyle meşgul olmuyor. Menzil masasının bir haftadan beri talebinde bulunduğum iaşe edilecek hayvanat miktarını hakikate karib bir miktarda olsun verememesi husûsât-ı mezkûreye ne derece vukûfu olduğunu ira'eye kâfidir. Melfûfdur ki husûsât-ı atıyeyi ira'e eder:

1. Birinci, İkinci, Üçüncü nizâmiye kolordularıyla Birinci, İkinci ihtiyat kolordularına üç gün zarfında ne gibi vesâit-i iaşe gönderilmiştir.

2. Ona nazaran efrat ve hayvanâtın yevmiye aldıkları ne kadardır.

Ticaret şirketlerinde bütün bütün genç adamlar ifa ederler. Hülâsa'î kelâm vezâif-i mezkûre ihtiyar zâbitan kadar Mekteb-i Harbiye efendileri tarafından da aynıyle hüsn-i sûretle ifâ olunur. Sevkiyat zabitanı vazifede bî lüzûm-ı müşkülât ve intizamsızlığa meydan veriyorlar. Eğer erzakla memlû bir ordu ambarı mevcut olsa idi vezâif-i mezkûre pek çok basit olurdu.

İmdi eşya istasyona vasil oluyor. İstasyonda pek büyük intizamsızlık mevcut. Yevmiye kaç vagon veya kaç tren tahrik edileceği hususu erkenden belli olmuyor. Her saat Hadımköy'den veya ara istasyonlardan veyahut Harbiye Nezaretinden yekdiğerini nakzeden emirler vârid oluyor.

3. Efrat ve hayvanatın yevmiye ne kadar gram noksan aldıkları. Menzil şubesi bulabildiği mahalden levazımât-ı ümûmiye dairesi mübayaât komisyonu vasıtasıyla müteahhitlerden veyahut doğrudan doğruya müteahhitlerden veyahut Gülhane Ambarından erzak tedarik ediyor. Gülhane ambarında ise ale'l-ekser hazır hiçbir şey yoktur. Bu vecihle ambarda erzak bulunmamasına ihtimal levazımât-ı ümûmiye dairesinden ziyade Maliye Nezareti sebeptir.

Saniyen) İmdi, eşya sevkiyat komisyonuna gidiyor. Mevcut birçok şimendifer ve deniz sevkiyatından ekserisi fazla veyahut işe yaramaz bir hâldedir. El-hâletihî'l-hâzihi sevkiyat komisyonlarındaki yüz başlara mevdu' hıdemâtı istasyonlardan her birine plan mevcudunca vagon tayinine hiç dikkat edilmiyor. Eşyanın vagonlara tahmili büyük bir intizamsızlıkla oluyor. Mesela ekmek, ekmekçiler tarafından ya küçük bargir arabalarıyla veyahut yük hayvanâtıyla veya manda arabalarıyla hatların arasına kadar getiriliyor.

Dikkatsizlikle o derece gelişi güzel tahmil ediliyor ki vesâit-i nakliye istasyon idaresince ihzâr edilmeyen arabalara tahmil edilip ihzâr edilen arabalara tahmil edilmiyor. Geceleyin tahmil keyfiyeti daha fenadır. Hamal, mavnacı, istasyon memuru, zabıt, kontratçılar, askerler karma karışık bir surette yekdiğeriyle mükâlemelerde bulunduklarından aynı zamanda iş ilerlemiyor. Binaenaleyh vakt-i haza iki vinç ile yevmiye almış vagon tahmil ediliyor ki şimdi dört vinç ile ancak otuz vagon tahmil ediliyor. Şu hâle nazaran depoda büyük mikyasta erzak bulundurulmuş olması daha iyi olurdu.

Şimendifer vagonları tahmil edildikten sonra üzerlerine hakiki adresin yazılması icap eder ki bunu sözde sevk komisyonunun yapısı iktiza ederse de yapmıyor.

Şimendifer istasyonları aksamında vagonlar elan vaktiyle tahmil edilmiyorlar. Vagonların yedi saat kadar tûlû olarak kaldıkları daima vâki' oluyor.

Tahmil edilmiş ve hat üzerinde kalmış bir vagon tıpkı bir tren gibi yolu tıkar. Hattın kolu bulunmasından dolayı bir lokomotifin on dokuz saat su tedarikine fırsat bulamadığı vaki oluyor.

Şimendifer yollarının sûret-i inşası iyi olmakla beraber fikrime göre istasyonlarda intizama riayet, tûlû vagonların serien tahliyesiyle hattın serbest bırakılmış ve boşalan vagonların iadesi behemehâl lazımdır. Zabitan istasyon muamelatıyla tertip hususunda lüzumundan ziyade müdahale ediyorlar.

11- 24 Kanunuevvel tarihinden beri teferruata ait olarak nazar-ı dikkati celp eden husûsat bervech-i âtidir:

Buradan irsalat o kadar gayr-i muntazam icra ediliyor ki alayın hüsn-i tesadüf ümidiyle istasyonlara veya sair bir mahale iaşe komisyonlarını gönderip dolaştırılıyor.

Geriden kısmen trenlerle ve kısmen iaşe komisyonlarıyla geriye gönderiliyor. Mesela; Ispartakule istasyonundan ön alınarak iaşe kuvvetleriyle Yarımburgaz'a geri sevk ediliyor.

Ispartakule civarındaki Dereköy çiftliğinde bulunan menzil erzak kolu boş olarak ileriye Hadımköy'üne gidip vesâit-i iaşeyi alarak geriye doğru Kuruşan'da bulunan kıtaata naklediliyor veyahut kendi efrat ve hayvanatı yiyeceğini istihsaben (beraber

götürmek) geriye Dereköy çiftliğine avdet ediyor. Menzil erzak kolu (201 neferle 120 bakar ve 96 bargir ve 35 araba) 12- 25 Kânunuevvele kadar on günden beri otsuz ve samansız bulunuyor.

Yüz yirmi bakardan seksen re's hıdemât-ı nakliyede istihdama gayr-i salih olduğundan bunların hiç olmazsa kestirilip yedirilmesi evlâdır.

Bir süvari alayı müstakilen tedarik ettiği ot ve arpayı mavna ile Sirkeci rıhtımına ve oradan arabalar ile Ayastefanos'a naklediyor.

Büyükçekmece'den gelen 3 taburlu bir nişancı alayı müstakilen Sarayburnu'ndan 225 kilo şekerle 100 kilo mercimek ve 200 kilo patates alıyor. Bir fırka yüz bin kilo 5 Kânunuevvel 1328 tarihli emirname-i âli ile menzil müfettiş muavinliği vazifesi uhde'i acizâneme havale buyurulduğu tebliğ kılındığından mah-ı mezkûrun sekizinci günü Hadımköy'üne bilmuvasala meşhûdat ve mukarrerât-ı acizânem bervech-i âtidir:

Ordu-yu Osmânî kâfi derecede iaşe edilmiyor. Esbâbı kısmen bervech-i âtidir:

1) Ordu idare reisi hıdmeten levazımât-ı ûmûmiye riyasetine tabidir. Ordu idare reisi, ordu kumandanına karşı mesul olduğu hâlde ordu için sipariş ettiği şeyleri alamayıp yalnız ordu kumandanına karşı mesul olmayan levazımât-ı ûmûmiye riyasetinden gönderilen miktarı ahzediyor.

2) Ordu idare reisiyle ordu ambarı kısmen birkaç kolordunun ilerisinde Hadımköy'ünde bulunuyor. Binaenaleyh arada vesâit-i iaşe geriden ileriye taksim edilmeyip ondan geriye tevzi ediliyor ki aynı mesafeyi iki defa kat etmeye mecbur olunuyor.

Husûsât-ı marûza hakkındaki rey ve mutalaât bervech-i âtidir:

Cevap 1) Ordu idare reisi vazifeten müstakil olmalıdır; mümaileyh vazifeten yalnız ordu kumandanıyla menzil müfettişliğinin taht-ı emrinde bulunup şahsen levazımât-ı ûmûmiye dairesi riyasetinin de taht-ı emrinde kalıyor. Ordu idare reisi aynı zamanda menzil idare riyasetini de deruhte eder. Ordu ve menzil idare reisi ordunun herbir levazımını İstanbul'dan bi'l-tedarik kolordulara itâ etmek istiklâliyetine mâliktir. Levazımât-ı ûmûmiye dairesi reisi ise erzak tedarikinde mümkün mertebe mûmâileyh muavenet eder.

Cevap 2) Ordu idare reisi ile ambarı İstanbul'da Sirkeci'ye nakledilmelidir. Sirkeci - Topkapı erzak ambarı mevcut kâffesiyle orduya tahsis edilmelidir. Muharip orduya mensup olmayan kıtaât için muharebenin devamı müddetince levazımât-ı ûmûmiye dairesince başka bir ambar tesis olunmalıdır. Ordu menzil idare reisi şimendifer umûru reisiyle doğrudan doğruya ve daima irtibatta bulunmalıdır.

3) Kıtaât yalnız erzak yevmiyelerini ahz ile tayin ediyor. Ordu, kolordu, alay depolarının hiçbir ihtiyat erzakı olmadığı gibi efrat ve hayvanatın dahi yedek yem ve tayını yoktur.

Cevap 3) Sirkeci- Topkapı ordu ambarında ordunun beş günlük erzakı bulunmalı.

Herbir kolordu ambarında kolordunun 4 günlük erzakı bulunmalı.

Herbir kıtada mevcut efrat ve hayvanat için 3 günlük erzakı bulunmalı.

Herbir koşum, binek, mekare hayvanı için 1 günlük erzakı bulunmalı.

Bundan maada hemen yenebilmek için her bir nefer ve hayvanâta bir yem ve yiyecek hazır bulundurulmalıdır. Bunun için evvelemirde ordu idare reisinin ya büyük tüccarlarla veyahut büyük tüccarlardan müteşekkil bir komisyon ile mukavele etmesi lazımdır (büyük iş gören kontratçılar). Şimdiki vecihle erzak itası (mukavele) ordu idare reisi için bir işe yaramaz (fenadır).

Hadımköy'ünde anladığıma göre ordunun bir günlük ihtiyacı 185.000 kilogram erzak ve 72.000 kilogram hayvan yeminden ibarettir veyahut 185 ve kesirsiz 190 ton vesâit-i iaşe ve 75 ton hayvan yemi. Kolordulara nakli ise bir derece âtî icra olunabilir:

Üçüncü ihtiyat kolordusu doğrudan doğruya şehirden (İstanbul'dan) tedarik eder.

A) İkinci ihtiyat kolordusuyla birinci nizamiye kolordusunun nısfı (1/2) Yarımburgaz ve Ispartakule istasyonlarından.

B) Birinci ihtiyat kolordusuyla üçüncü nizamiye kolordusu Hadımköy istasyonundan.

C) İkinci ihtiyat kolordusuyla birinci nizamiye kolordusunun nısf-ı diğeri (1/2) Bahşayış köyünden.

İhtiyacât-ı yevmiye miktarı:

A) için, 30.000 kilogram ve $32.000/2 = 16.000$ kilogram = 46 ton vesâit-i iaşe.

6.800 kilogram ve $4.200/2 * 4 = 8.400$ kilogram = 15,2 ton hayvan yemi. 5 ton hatb (odun).

B) için, 20.000 kilogram ve 38.000 kilogram = 58 ton vesâit-i iaşe. 7.600 ve 9.200 kilogram = 16,2 ton yem. 6 ton hatb.

C) için, 50.000 ve $32.000/2 * 16.000$ kilogram = 66 ton vesâit-i iaşe. 26.800 ve $4.200/2 * 4 = 8.400$ kilogram = 35,2 ton yem. 7 ton hatb.

Ceman A + B + C = 260 ton.

4) Kıtaat lüzumu kadar et alamıyor. Ale'l-husus taze et.

Tren C- B- A sırasıyla tanzim edildiği ve A ile B'nin ihtiyacı esnâ-yı rahda ihraç olduğu takdirde yevmiye her biri tamam bir günlük ihtiyacı ihtiva eden iki tren tahrik edilebiliyor. Şu suretle hareket-i âtî için şiddetle lazımdır.

Ordu idare reisi arzu ederse yiyeceğin tevziinde kullanılmak üzere münasip tarifeyi bizzat kendisine vereceğim.

Cevap 4) cevap 3'te olanlardan başka yalnız kurutulmuş veya kavrulmuş et veya kavurma alan marû'z-zikr yevmî iki trenden maada 1, 4, 7 'nci günlerde ve bu vecihle müteakibi günlerde bir havale treni gönderilmelidir. Beher 10.000 nefer için 150 koyun hesap ediyorum.

1 şimendifer arabası 60 koyun istiab (kapasite-alımgücü) eder. İki katlı olursa 120 koyun.

1 tren= 23 vagona 60'ar koyundan 1.380 koyun.

1 tren= 10 vagona 120'şer koyundan 1.200/2580 koyun. (buradaki 2580 sayısı bir önceki ile toplamı veriyor.)

1, 4, 7'de gönderilen koyunlar 3, 6, 9'da yenmek içindirler.

5) Efrat kendi ihtiyacât-ı yevmiyelerine taalluk eden ufak tayın husûsâtı satın almak vesâitinden mahrum. Mesela yağ, limon, peynir, kuru üzüm, sabun, poğaça börek, tütün, kâğıt, kaşık, çatal, bıçak, tarak, temizlik malzemesi, dikiş ve tamirat malzemesi, iplik, ip buna mümasil şeyler.

6) Kıtaât kendilerine bi'l-hesap îtâ edilmesi lazım gelen miktarda vesâit-i iaşe almıyorlar.

7) Ambar işçileri noksan, alelhusus erzak şimendiferden tahliye için.

Cevap 5) Ufak tefek şeyleri satmak için satıcıların şiddetli bir nezaret tahtında gündüzleri birkaç saat ordugâhta gezmelerine müsaade olunmalı. Bu husus için gazete ile davet (ilan) etmek kâfidir.

Cevap 6) Mutemetler şiddetle kontrol edilmelidirler. Her bir kolordudan erzak ahz ve tahmilinde vekâleti deruhte etmek üzere mülazım rütbesinde biri Sirkeci depo ve istasyonunda bulundurulmalı. Mümaileyh erzakın ahzı, trene tahmili ve ikmali ve sevki tehir edilmeyecek surette kontrol icra eder ve vagonların, sandıkların, çuvalların üzerlerine muhteviyatlarıyla nereye ait oldukları tamamıyla işaret edilmiş olduğuna dikkat eyler.

Cevap 7) Her bir ambar istasyonunda işçi bir kıta bulunmalıdır,

Behşayış Köyü'nde takriben 30 nefer

Hadımköyü'nde takriben 20 nefer

Yarımburgaz'da takriben 20 nefer

Ispartakule takriben 20 nefer

Efrâd-ı merkûme tahliye edilecek mahalli tanzim ve tesviye ve erzak ve eşyayı hattan bi'l-tahliye

8) Ambarla ambar dâhilinde intizam mefkud (kayıp).

9) Kolordularla ordugâh için şimendiferle depolar arasında iyi yollar yok.

10) Kolordular için ambarlarla şimendifer arasında iyi nakil kolları (mekkâre veya arabalarla) yok.

Ambara nakil ve ambarda muntazaman istifa etmekle ve ambar mevkii ile etrafını hâl-i mükemmeliyette muhafazaya mecbur olmalıdırlar. Kıta'î mezkûre kıtaât efradından alınmayıp yeniden tertip edilmelidir.

Cevap 8) Mevki kumandanıyla şimendifer kumandanları, ambar ve kafil zabitanı husûsât-ı mezkûrede fevkalâde himmet sarf etmelidirler.

Bundan başka karyelerin, istasyonların, ambarların yolları ıslah ve tanzim edilmeli. İaşe kolları pek ziyade intizam üzere bulundurulmalıdır.

Cevap 9) Yolların tanzim ve ıslahı ve alehusus geçitlerle köprülerin kıtaattan kimse alınmayarak istihkâm efradı vasıtasıyla kâbil olan mahâle ya lokomotifle veya hayvanla haber ediliyor. Hat inşasını ehemmiyetle tavsiye ederim.

Cevap 10) Kolordu iaşe kollarının yeniden tedarik edilecek mekkâre veya arabalarıyla teşhizini ve menzil istasyonlarını tavsiye ederim. Vesâit-i iaşe şimdiki gibi kıtaât tarafından gayr-ı muntazam bir surette nakledilmeyip şimendiferden kolordunun iaşe kollarıyla kolordu iaşe ambarına nakledilmelidir. Bade kolordu ambarından kıtaat mekkâre veya arabalarıyla alaylara veya taburlara taşınıyor. Bu iaşe kollarının efrat ve hayvanatı taze olarak tedarik edilmelidir.

11) Erzakın muhafazasına lüzumu olan malzeme mefkud. Erzak/malzeme çamur içinde yatmakta olduğundan bundan ve gerekse havanın tesiriyle istifade edilemez bir hâle gelecektir.

12) Ekmek ve yemek pişirmek için odun yok.

13) Kıtaat bizzat ekmek pişirmeye iştirak etmiyorlar.

Cevap 11) Ambarlar ya şimendifer traversleri veya demirleri veya ağaçları veya saman gibi husûsât erzak ve eşyanın altına konmaya veya üstüne örtmeye hizmet ederler.

Cevap 12) Her bir iaşe treni lüzumu olan levâzımdan maâda odun dahi almalıdır.
2. Sayfada A, B, C bakınız!

Cevap 13) Kolordular kabil-i istimal olan fırınların kâffesi derhâl işletilmelidirler. Bunun için lazım olan un ve tuz ordu idare heyetinden isteniliyor. Fırın olmayan mahallerde dahi kıtaat kendileri inşa etmelidirler. Takriben bir iki hafta sonra kıtaâta artık ekmek ve peksimet gönderilmeyip yalnız un ve tuz gönderiliyor.

23 Kânunuevvel 1912.

Mütercim Muavini Yüzbaşı Tahsin

Bir fırka yüz bin kilo samanı bizzat Sirkeci'den tedarik eyliyor.

Bir kolordu bizzat Bandırma'ya hemen sipariş ediyor.

Bu günkü vesâyâ-yı acizânem muhtasaran bervech-i âtîdir:

1. Menzil müfettişliğine faal, müessir bir zatın tayini.

2. Menzil müfettişliği ve menzil idaresi, menzil hıdematı esasına istinaden İstanbul'a nakledilmiyor. O hâlde zaman-ı âti İçin Küçükçekmece, Hadımköy, Bahşayış, Terkos cihetlerine ait vezâif-i esâsiyeyi yani menzil vezâifi şe'batını (yön-
taraf) deruhte edeceğim.

3. Gülhane ordu ambarı laekel beş günlük erzak ile imla'(doldurmak) edilmeli ve devredilmek suretiyle daima aynı hâlde bırakılmalıdır.

4) İaşe trenleri yevmiye muntazaman tahrik edilmelidirler. Her bir kolordu gelecek günlerde yevmiye iki günlük ihtiyacını almalıdır. Elyevm kıtaat nezdinde hemen hiçbir yiyecek yoktur. Eğer bir müddet daha bu vecihle az miktarda erzak alırlarsa netâyic-i vahîme zuhûru muhakkaktır.

5) İaşe vagonları serien tahliye edilmelidirler. Tahmil ve tahliye için işçi bölükleri teşkil olunmalıdır. Şimendifer rayları süratle serbest bırakılmalıdır.

6) Her bir istasyonda intizama son derece dikkat edilmelidir.

7) Karaburun ve Küçükçekmece tarîk-i bahriyelerinden sûret-i mutlakâda daha ziyade istifade edilmelidir. Küçükçekmece üzerinden hemen hiçbir sevkîyat yapılmamıştır. Güya havanın fenalığından korkuluyorsa da ahali Ayastefanos'tan her gün yelken kayıklarıyla geziniyorlar. Küçükçekmece'de münasip bir tahliye mevkii tedarik edilmesi lazımdır.

Şimendifer yolunun tahrip edilmesi ihtimali dâhil hesap edilmelidir. Bu pek kolay icra edilebilir. Fakat icra edildiği takdirde kıtaat bir defa daha birkaç gün yiyeceksiz kalır.

Bizzat daha atideki hususâtı arz ederim:

Suret-i memuriyetime dair olan emri 5 - 18 Kânunuevvelde aldığım hâlde 12-25 Kânunuevvelde ordu kumandanı vekilinin ve 25 Kânunuevvel 1328 - 2 Kânunusani 1912'de menzil masasıyla menzil şubesinin emr-i mezkûrdan malumatları yoktu.

Makâmât-ı mâruzaca henüz tanınmıyorum. Hâlbuki işgal etmek imkân ve salahiyeti bahşedilmeksizin bir kimseye bir mevkiin tevcihi beyhudedir. Eğer bundan böyle Çatalca-İstanbul arasındaki hutût-ı muvâsala ile Çatalca hattı dâhilinde arzu ettiğim vecihle kendimin mümkün olmazsa, ehemmiyetle lüzumu olan malumatı menzil masasından (Erkân-ı Harbiye'î Ümûmiyeden) almak kâbil olmazsa mevki'i mezkûru işgal edemem.

Kaymakam Sauer (زاور) (ATASE, 203/59/2, tarih: 4 Ocak 1913).

3.2. Menzil Müfettiş Muavini Kaymakam Sauer (زاور) Bey Tarafından Menzil Ambarları Muâmelâtının Temîn-i İntizâmı Zımında Verilen Talimatnâme

Ambarla civarının intizam ve mükemmeliyetine ve erzakın sûret-i muhafazasıyla erzak trenlerinin ambar civarında sûret-i hareketlerine vesaireye dair fikr-i acizânem bervecch-i âtîdir.

1- Ambar müdürü ambarla ambar civarında tahâret ve intizamın temin ve devamından şiddetle mesuldür. Mümâileyh ambarın hıdemât-ı umûmiyesini tanzim eder.

2- Ambar müdürünün müsaadesi istihsal edilmeksizin hiçbir zabıt veya neferin ambara duhûle hakkı yoktur. Hiçbir zabıt ambar müdürünün ambar hakkındaki intizamına müdahale edemez.

3- Erzak almaya gelen boş arabalar (iaşe kolları) ambardan takriben “-----” metre mesafede kalırlar. İaşe kolu kumandanı erzak ambarı müdüründen müsaade istihsal ettikten sonra her defasında müdürün beyan ettiği miktar ambara yanaşır, tahmil edilen her araba veya mekkâre derhâl ambardan “-----” metre mesafede diğer bir mahalle gidip yürüyüş istikametine doğru muntazaman dizilirler.

4- Ambar müdürü tespit ettiği içtima mahallerinde birer abdesthane bulundurur. İçtima mahallinde sigara içilemeyeceği gibi hayvanâta yem ve su da verilmez.

5- Ambar müdürü arabaların ambar civarından gelip gidecekleri mahallin zemini sağlam ve yakınındaki köprülerin muntazam olmasına gayret eder. Arabaların karmakarışık hareket etmeleri ve makarr-ı imrâr karşılaşmaları men edilmelidir.

6- Erzak toprak üzerinde terk edilmeyip altına ya tahta veyahut direk ferş edilmeli ve üzeriyle yanları örtülmelidir.

7- Erzak cinsine göre yekdiğerinden ayrı bulundurulmalı ve diğçerleriyle beraber bulundurulmamalıdır.

8- Her bir küme veya yığının üzerinde bir posla ile geldiğı mahal, zaman-ı vürudu, sıkleti, adedi gösterilmeli ve bunlardan en evvel gelenleri sarf olunmalıdır.

9- Ambarda her nevi erzaktan tartılıp çuval ve torbalara vaz ile hazır bulundurulduğı takdirde iaşe kollarının esnâ-yı tahmilinde icap eden küsurât için dikkat zâyî edilmez ve nakliyat tesri' edilmiş olur.

10- Ambar memuru erzakın sirkate (çalınmasına-hırsızlığa), ateşe ve boraya karşı muhafazasından bizzat mesul olduğundan bunlardan vekâyâ (koruma-muhafaza etme) icabat-ı lazımeye tevessül eder. Fırıncılara vezâ'îf-i mevduâları tamamıyla bellettirilmelidir.

11- Ambara lüzumu olan âlât: kantar, el arabası, çekiç ve keser, çivi, ip ve halat, ölçerler, boş çuval.

12- Leffen mütekaddim numunelere tevfikten vesait-i iaşenin ahz û sarfına dair iki defter bulundurulmalıdır (ATASE, 360/28/11, tarih: 1912-1913).

3.3. Mukavelenâme Sûreti

Şirket, Ordu-yu hümayûnun ihtiyacât-ı yevmiyeleriyle ambarlar için ziyade miktarda vasâit-i iaşe itâsını melfuf varakada tasrih edildiğı vecihle deruhte eder.

“Mezkûr varaka mukavele yapılacağı zaman konulacak”

Münderecâtını göre itâ etmeyi deruhte eder.

Şirket vesâit-i iaşeyi mukavele akdedildiğı günün rayicine göre itâsını deruhte eder. Mezkûr rayiç mukavelenâmenin akdinden en geç iki gün sonra Osmanlı, İngiliz, Fransız ticaret odalarıyla levazımât-ı umûmiye dairesinden ve şirketten tayin edilecek birer vekilden müteşekkil komisyon tarafından tayin ve tahdid olunacak ve komisyonun içtimainâ şirket tevessût (aracılık) edecektir. Müzâkerât levazımât-ı umûmiye dairesi vekili tarafından idare olunup karar ekseriyet kararıyla neticelenir.

Komisyonca teşkil edilecek idarehânenin tanzim ve idâmesiyle nakliyatın ambarlara kadar icrası mesârifini temin ve zahmet ve meşakkati tazmin için vesâit-i iaşenin piyasaya nazaran hesap edilen fiyat-ı umûmiyesine yüzde yirmi zam ve iblağ olunur.

Ambara sevk ve teslim edilen malın ambar memuru tarafından teslim alınması en ziyade altı saat zarfında ve bir memurun muvacehesinde olacaktır. Mal teslim edildikten sekiz saat sonra vuku bulacak itiraz şâyân-ı kabul değildir.

Malın kabul veya iadesi hakkında memur ile ambar memuru uyuşamadıkları hâlde keyfiyet Osmanlı Ticaret Odasından iki zatla levazımât-ı umûmiye dairesinden bir zattan müteşekkil bir komisyona havale edilecek ve mezkûr komisyon dahi davetlerinden itibaren kırk sekiz saat zarfında karar veremez ise mala kabul edilmesi nazarıyla bakılacaktır. Komisyon mesârifini, her defasında iddiayı kaybeden taraf tesviye eder.

Şirket teşkilatıyla heyet idaresi mesârifini bizzat deruhte eder. Ordu levazım dairesinde sûret-i dâimede bir sermemurla her bir ambarda bir memur bulunduracak. Şirket levazımât-ı umûmiye dairesine kendi idarehanelerinin mevkileriyle memûrünün isimlerini bildirecek, levazımât-ı umûmiye dairesi dahi ambarların mevkileriyle ambar memurlarının ve ordu levazımât dairesine merbut zabîtânın isimleriyle hizmetleri mevki ve derecatını bildirecektir.

Şirket tarafından mukavele mucibince itâ olunan emval hakkında şimendifer idaresince eşya-yı askeriye gibi muamele olunacak ve emval-i mezkûre nakliyatının tehirden vekayasını levazımât-ı umûmiye dairesi deruhte edecektir.

Mal ambarlara alınuncaya kadar vuku bulacak mesârif-i nakliyenin kâffesini şirket tesviye eder.

Adem-i takyîdin takriri için ordu idare reisinin şirkete yazması kifayet eder. Buna müteallik tenzîl-i hesap muamelesi ordu idare reisi tarafından icra olunur.

Vazifenin tamamen icrasını temin için şirket, Bank-ı Osmani kasasına ----- teminat aççesi tediye eder.

Levazımât-ı umûmiye dairesi ambarların ilm-u haberleri muhteviyâtını haftalık olarak bilâ faiz nakden tesviye etmeyi deruhte eder. Tediya müzâkerât-ı sulhiye takrir ettikten bir mah sonra bed'e olunur. Mukavelenâmede zikrolunan ihmal cezaları esnâ-yı tediye tarh olunurlar. Netice'i hesâbâtta mübâyenet-i efkar (zıtlık-benzememe-birbirini tutmama) zuhûr ederse şirketin kayıt itirazından vareste kalan matlûbunun tesviyesi tehir edilmez.

Şirket doğrudan doğruya veya bi'l-vasıta idâre'i askeriyede bulunan bir zabıt veya askere para veyahut hediye teklif eder veya gönderirse mezkûr hediyenin yirmi misli şirketten ceza olarak alıkonulacaktır.

Komisyonun mukarreratına itiraz şâyân-ı kabul değildir. Tarik-i muhakeme mesdûd (kapalı) kalır.

Her defaki teslimat için şirket tarafından imza mahalline yazılmış iki makbuz senedi ihzar edilir ve depo memuru malı teslim aldığı anda mezkûr senetleri imza eder. Bunlardan birisini şirketin memuru diğerini de ordu idare reisi alır. Senedâtın paraya tahvili depoya idare reisine takdimi şirket tarafından icra edilir. Şirket adem-i

takyîdin nazar-ı dikkate alınmasını kabul eder. Eğer mal tamam olarak veyahut zamanında bulundurulmak üzere veya evvelce taahhüt edilen maldan itâ edilmezse marû'z-zikr adem-i takyîd yirmi dört saat zarfında bertaraf edilmediği takdirde, şirket adem-i takyidle itâ olunan mal fiyatını yirmi misli zam fiyatla tediye eder.

Levazımât-ı umûmiye dairesi reisi emniyetsizlikleri şirket tarafından ihbar ve isbat edilen idâre'i askeriyede müstahdem zabitan ve efradı hizmetlerinden azil etmeyi deruhte eder.

Mukavele on beş gün müddetle ve alelhusus birinci defa olarak ---- tarihinden --- -- tarihine kadar akdedilir. Sekiz gün müruruna kadar feragât edilmediği takdirde her defasında gelecek on beş gün için temdid edilmiş (uzatılmış) olur.

Levazım Mektebi Müdürü ve Menzil Müfettiş Muavini Kaymakam Sauer (زاور) (ATASE, 339/25/22, tarih: 25 Şubat 1913).

3.4. Ekmeğin Sûret-i İhzâr ve Itâsına Dair Talimatnâme

Sirkeci'de Menzil Ambarları Müdüriyetine, 3 Kânunusani 1328.

Ekmeğin sûret-i ihzâr ve itâsına dair Kaymakam Sauer Bey tarafından kaleme alınan kroki talimat leffen irsal kılınmakla aynen tatbik ve icrasına levazımât dairesi müdüriyetine tebliğ ve takdim kılındı. Arz kılındı.

Ekmeğin ahzı: her defasında kapıların önünde iki ekmeğin arabası boşaltılmak üzere arabalar tamamıyla ambarın rampasına yanaşıp arabacılarla ekmeğin ve hemen kapının dış tarafında kalırlar. Bu ambara şimendifer rayları cihetindeki kapılar kapalı bulundurulur. Ekmekler elden ele teslim edilmek suretiyle kapılardan ambara idhal edildikçe şimendifer rayları cihetinden başlanmak şartıyla efrat tarafından bölmeler derûnunda muntazaman istif edilir. Tadadı araba üzerindeki ekmeğin ve ambar kapısındaki neferler deruhte ederler. Araba boşaldığı zaman netice'i taâdâd karşılaştırılır. Arabalar müsait bir zamanda (mesela 8-12) gelmiş bulunmalı ve mezkûr saatten sonra kabul edilmeyecekleri söylenilmelidir.

Ekmeğin Itâsı: ekmeğin itâsâtında sevk cihetindeki kapılar kapanıp şimendifer rayları cihetindeki kapılar açılır. Askerler ekmeği elden ele teslim etmek ve evvela şimendifer ileri cihetteki istiften başlamak suretiyle vagonlara naklederler. Vagonlara tahmil eyledikten sonra her vagonun üzerine miktarı ve nereye ve hangi kıtaya ait olduğu ve tarihi tebeşirle yazılır. Lüzumu miktar çuval tedarik edildiği takdirde daha ekmekler arabalardan ambara teslim edilirken taadad edilerek çuval derûnuna vaz' ve bâde çuval çuval vagonlara tahmil-i suhulet mücib olur.

Krokiye Müracaât: Gezinti mahalleri 1,5 metre ve bölmelerin yüksekliği 0,70 olup aradaki gezinti mahalleri kapıların genişliğindedir. Sokak cihetindeki kapının önüne ikişer araba ve şimendifer cihetindeki kapıların önüne ikişer vagon yanaşır.

3 Kânunusani 1328

Menzil Müfettiş Muavini Kaymakam Sauer (ATASE, 374/99/10, tarih: 16 Ocak 1913).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin siyasi istikrarsızlık, iç isyanlar, ekonomik bunalım ve devam eden Trablusgarp Savaşı ile meşgul olduğu âdeta bunalım içindeki bir döneminde büyük bir tehlike ve saldırı beklemediği Balkanlarda savaş başlamıştı. Durum böyleyken savaştan bir hafta gibi kısa süre önce ordunun seferberliği ilan edilmiş dolayısıyla hazırlıkların tamamlanması için imkân ve zaman bulunamamıştı. Tüm bu olumsuz şartlarda ve seferberliğin tamamlanmadan savaşa girilmesi savaşta Osmanlı ordusunun lojistik desteğinin gerektiği gibi sağlanamamasına neden olmuştu.

Lojistik destek hizmetleri içinde sürekli ve kesintisiz şekilde karşılanması gereken iâşe, Balkan Savaşları sırasında ciddi bir sorun hâline gelmiş ve savaşın kaybedilmesinde belirleyici etkenlerden biri olmuştur. Savaş sonrasında yapılan değerlendirmelerde, bu çatışmanın özellikle sevk ve idare açısından büyük zaafı taşıdığı; iâşe meselesinin ise en kritik sorunlardan biri olarak öne çıktığı anlaşılmıştır. Aslında iâşe hizmetlerindeki aksaklıklar, savaş sürecinde de açık biçimde fark edilmiş, ancak gerekli çözümler üretilmemiştir. Bu durum, iâşe hizmetlerinin yalnızca savaş zamanı değil, barış döneminde de titizlikle planlanması ve yönetilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada iâşe odaklı faaliyetlerini ele aldığımız Kaymakam Sauer Bey'e göre, efrat ve hayvanların günlük iâşe maddesi ihtiyacının miktarı belirlenmemiştir. Asker ve hayvan mevcudu belirlenememiş olan birliklere zamanında yeterli miktarda erzak gönderilememiştir. Yükleme istasyonlarında karmaşa hâkimdi. Yük hayvanları ve arabalarına yükleme yapılırken belirli bir sıra ve düzen yoktu. Ambar işçilerinin sayısı yetersizdi. Bu da karmaşa ve gürültüye sebep olmaktaydı. Erzak zaman zaman açıkta doğa koşullarına karşı korumasız olarak ortada kalmaktaydı ve muhafazası sağlanamıyordu. Yine yükleme yapılırken nakil vasıtalarının hazır olup olmadığına bakılmaksızın yükleme yapılmaktaydı. Bazen hazır olmayan vasıtalara yükleme yapılırken hazır olanların beklemesine sebep olmaktaydı. Ambarların sürekli dolu tutulması gerekmesine rağmen boşalanların doldurulması sağlanamamıştı. Depolar boş kaldığında eldeki nakil vasıtaları bekletildiği gibi vinçlerden de gerektiği gibi istifade edilememiştir. Plansızlık ve karmaşadan ötürü iki vincin yapacağı iş dört vinçle bile yapılamamıştı. Depoların ihtiyat erzakı olmadığı gibi efrat ve hayvanlara da yedek yem ve tayı verilmemiştir. Birliklerin ihtiyacından bir miktar fazla ekmek alması sorun olarak görülüyor ve her defasında ekmek siparişi gerekiyordu. Eldeki mevcut bittikten sonra verilen siparişler birliklerin ekmeksiz kalmasına sebep

olmaktaydı. Mevcut ekmek fırınları tam kapasite işletilemediği gibi birliklerin çoğunda fırın yoktu. İhtiyaç duyulan ekmek miktarının tamamının İstanbul'dan gönderilmesi mümkün değildi. Ekmek ve yemek pişirmek için gereken odun tedariki ve tevzi iyi planlanmamıştı. Çoğunlukla odun bulunamamıştı.

Yolların ıslah edilmesine ihtiyaç vardı. Deniz sevkiyatı, eldeki işe yaramaz deniz araçlarından dolayı mümkün değildi. Erzak sevkiyatında kullanılan tren vagonları ile ilgili belirli bir plan yoktu. Yetkili birimler birbirinden haberi olmadan düzensiz bir şekilde sevkiyat yapmaktaydılar. Nakil hayvanlarının sayısı yetersiz olduğu gibi yeterli miktarda beslenmesi sağlanamadığı hâlde ısrarla kullanılmaya devam edilmişti. Menzil hatları ve ambarları plansız ve eksikti. Birlikler yakınlarında ambar olmadığından daha uzak mesafelerden erzak tedarik etmek zorunda kalıyordu. Planlama eksikliğinden dolayı bazı erzak kolları ilerideki ambarlarda yüklerini indirdikten sonra geri kalan kısmı tekrar geriye getirip yakın depolara indirmek zorunda kalmıştı. Bu da zaman kaybı ve fazladan yorgunluğa ve sonraki sevkiyatında aksamasına sebep olmuştu. Yine depolar sürekli dolu tutulmadığından yüklenmesi gereken vagonların istasyonlarda yedi saat kadar uzun bir süre bekletildiği olmuştu.

Sauer Bey, hazırladığı raporda özellikle ihmal ve ciddiyetsizlikten dem vurmuydu. Menzil müfettiş muavinliğine tayininin yaklaşık yirmi gün geçmesine rağmen menzil masası ve menzil şubesinin haberdar olmamasının da kabul edilir bir şey olmadığını da özellikle vurgulamıştı. Görevini layıkıyla yerine getirme arzusunu da ihtiyaç duyduğu malumatı almadıkça yerine getiremeyeceğini belirterek göstermişti. Aynı zamanda raporda belirttikleri hususların askıda kalacak serzenişlerden ibaret kalmasını istemediğinden nizami mukavelename ve talimatnameler hazırlamış ve yetkili birimlere sunmuştur.

Sauer Bey'in iaşe hizmetleri hakkındaki olumsuzluklara dair tespitlerine ordunun komuta kademesince hak verilmiş ve çabası da takdir edilmişti. Ancak ordunun Alman modeline göre modernizasyonu henüz tamamlanmamıştı. Özellikle iaşe hizmetlerini de kapsayan menzil teşkilatı düzenlemeleri henüz başlangıç aşamasındaydı. Sauer Bey de kendi nazarından olumsuzluklara odaklanmış ve bunların yine gördüğü eğitim ve ait olduğu Alman mantığına göre planlanarak aynı şekilde uygulanabileceğini düşünmüştür.

Sauer Bey'in bu yaklaşımı Osmanlı Devleti ve ordusunun dinamiklerini hesaba katmadan yaptığı şeklinde eleştirilmiş ve sunduğu çözüm önerileri uygulama imkânı bulamamıştır. Aynı zamanda bahsettiği ve uygulanmasını istediği düzen için mevcut kadroların yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmaması da onun önerilerinin uygulanmadan kâğıt üstünde kalmasına sebep olmuştur.

Diğer taraftan Sauer Bey bizzat sahaya inerek gözlem yapmış ve kendi bakış açısıyla dahi olsa mevcut durum hakkında sayılar ve isimler verdiği gibi bazı

hesaplamalar da yapmıştır. Kaleme aldığı rapor ve talimatnameler, içerdiği bu somut bilgilerden dolayı Balkan Savaşı hakkında önemli bilgilerin de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Onun bu kayıtları, Balkan Savaşlarına dair çeşitli konularda yapılabilecek akademik çalışmalar için de önemli birer kaynak özelliği kazanmıştır.

Bahsedilen arşiv belgeleri de göstermiştir ki iâşe hizmetleri özellikle savaşlarda dikkate alınması gereken en önemli konulardan biridir. Yine Balkan Savaşı örneğinde de görülmüştür ki iâşe hizmetlerinin tali bir konu olarak görülmesi bu hizmetlerin aksamasına, böylelikle savaşın ilerleyen gün ve aylarında öneminin daha iyi anlaşılacak büyük sorun hâline geldikten sonra nizami bir iâşe sisteminin tesis edilmesine engel olmuştur. Çözülemeyen iâşe sorunları asker ve hayvanların yeterli miktarda beslenememesine, motivasyonlarının düşmesine dolayısıyla sağlıklarının bozulmasına sebep olmuş ve savaşın kaybedilmesine önemli derecede etki etmiştir.

Sauer Bey'e göre iâşe ile ilgili esas sorun, organizasyon eksikleri ve planların uygulanmaması olmuştur. Türk komutanlarının da sevk ve idarenin iyi yapılamaması ve kötü idarenin esas mağlubiyet sebebini teşkil ettiğine dair kayıtları Sauer Bey'in bu konuda destekler nitelikte olmuştur.

KAYNAKÇA

- AHMET İZZET PAŞA (2017). *Feryadım* (C. I). İstanbul: Timaş Yayınları.
- ALPMANSÜ, Y. (1985). "Birinci Dünya Savaşı Öncesi Menzıl Teşkilatı ve İdari Faaliyetlerin Yürütülmesi Esasları". *Askerî Tarih Bülteni*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 19: 1-11.
- Askerî Tarih Belgeleri Dergisi* (1995). 44/99, Ocak 1995.
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 203/59/2. Tarih: 22 Kanunuevvel 1328 (4 Ocak 1913).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 206/66/37. Tarih: 18 Kanunuevvel 1328 (31 Aralık 1912).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 372/87/49. Tarih: 17 Kanunuevvel 1328 (30 Aralık 1912).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 392/187/12, Tarih: 14 Şubat 1328 (27 Şubat 1913).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 374/99/14, Tarih: 14 Şubat 1328 (27 Şubat 1913).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 339/25/22, Tarih: 12 Şubat 1328 (25 Şubat 1913).
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 360/28/11, Tarih: 1912-1913.
- ATASE (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Millî Savunma Bakanlığı Askerî Tarih Arşivi). Balkan Harbi Koleksiyonu. 374/99/10. Tarih: 3 Kanunusani 1328 (16 Ocak 1913).
- BAL, A. (2014). "Balkan Harbi'nde Türk Ordusunun Lojistik Durumu". *On Dördüncü Askerî Tarih Kongresi Bildirileri* (C. II). Ankara: Genelkurmay Basımevi, 479-502.
- Balkan Harbi* (1993). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

- BİRECİKLİ, İ. B. (2012). "Balkan Harbi Sırasında Osmanlı Ordusunun Moral ve Disiplin Durumu". *Türk Yurdu*, 32/303: 23-27.
- ÇALIŞLAR, İ. (2009). *On Yıllık Savaş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- DURGUN, B. (2012). "Alman Islah Heyetleri ve Bischoff'un Balkan Harbinde Osmanlı Ordusu'nun Ulaştırması Hakkında Değerlendirmeleri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12/2: 101-120.
- DURGUN, B. (2018). *Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusu'nun Ulaştırma Faaliyetleri 1912-1913*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ER, S. (2014). "Balkan Harbi'nde Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planı". *Tarih Dergisi*, ~~Aralık 2014~~ 59: 137-188.
- GÖRGÜLÜ, İ. (2014). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- HALL, R. C. (2003). *Balkan Savaşları 1912-1913* (çev. Mehmet Tanju Akad). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Hıdmat-ı Seferiye Nizamname-i Hümayûnu* (1316). İstanbul: Daire-i Askeriye Matbaası.
- Hüdâmât-ı Seferiye Nizamnâmesi* (1908 *Yeni Alman Seferiye Nizamnamesinin Tercümesidir*) (1325). İstanbul: Kitabhâne-i Askerî.
- KABASAKAL, H. (1979). *Balkan Harbi (1912-1913)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- KARAGÖZ, M. (2019). "Osmanlı Sefer Organizasyonlarında ve Birinci Dünya Savaşında Menzil Hizmetleri". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 35: 27-56. <https://doi.org/10.26650/YDTA2018-583737>
- KAYMAKAM KERAMEDDİN (1335). "Harb-i Umumideki Tecâribe Nazaran Menzil Teşkilatının Ehemmiyeti". *Mecmua-yı Askeriye*. İstanbul: Matbaayı Askeriye, 9: 327-335.
- KAYMAKAM MUZAFFER (1339). *Seferber Ordularda ve Menzillerde Geri Hıdmatı Rehberi*. Dersaadet: Matbaa'ı Askeriye.
- KÜÇÜK, C. (1992). "Balkan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. V). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 23-25.
- Menzil Hıdmatı Nizamnamesi* (1327), İstanbul: Matbaa-i Askeriye.
- ÖĞÜN, T. (2015). *Kafkas Cephesinin 1. Dünya Savaşındaki Lojistik Desteği*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SABİS, A. İ. (2014). *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?* (haz. Hasip Saygılı). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- TEKDEMİR, A. (2018). "Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları Sırasında Askerî Nakliyatı ve Karşılaşılan Problemler". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 118/232: 33-52.
- UYAR, M. (2019). "Sanders Askerî Yardım Misyonu (1913-1918)". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15/30: 29-84.
- ÜNAL, M. A. (2012). "Balkan Bozgunundan Ders Alındı mı?". *Türk Yurdu*, 32/303: 19-22.
- YIKICI, L. (2020). *İngiliz Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları (1912-1913)*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

SORUMLU YAZAR
CORRESPONDING AUTHOR

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ HALİT BAŞ
halit.bas@igdir.edu.tr

ETİK KURUL İZİNİ
ETHICS COMMITTEE APPROVAL

ÇALIŞMADA HERHANGİ BİR ETİK KURUL
İZİNİNE GEREK YOKTUR.
THERE IS NO NEED FOR ANY ETHICAL
COMMITTEE APPROVAL FOR THE STUDY.

DESTEKLEYEN KURUM/KURULUŞLAR
SUPPORTING-SPONSOR INSTITUTIONS OR
ORGANIZATIONS

HERHANGİ BİR KURUM/KURULUŞTAN DESTEK
ALINMAMIŞTIR.
NO SUPPORT WAS RECEIVED FROM ANY
INSTITUTION/ORGANIZATION.

KATKI ORANI
AUTHOR CONTRIBUTION PERCENTAGE

TEK YAZAR % 100
SOLE AUTHOR

ÇIKAR ÇATIŞMASI
CONFLICT OF INTEREST

HERHANGİ BİR ÇIKAR ÇATIŞMASI
BULUNMAMAKTADIR.
THERE IS NO CONFLICT OF INTEREST.

DEĞERLENDİRME
ASSESSMENT

İKİ DIŞ HAKEM / ÇİFT TARAFLI KÖRLEME
TWO EXTERNAL REFEREES / DOUBLE BLIND

BENZERLİK TARAMASI
SIMILARITY SCREENING

DERGİPARK, İNTİHAL.NET ÜZERİNDEN
YAPILMIŞTIR.
THE SCREENING WAS DONE THROUGH
DERGİPARK, İNTİHAL.NET.

TELİF HAKKI VE LİSANS
COPYRIGHT AND LICENSE

YAZARLAR DERGİDE YAYINLANAN
ÇALIŞMALARININ TELİF HAKKINA
SAHİPTİRLER VE ÇALIŞMALARI CC BY-NC 4.0
LİSANSI ALTINDA YAYIMLANMAKTADIR.
THE AUTHORS OWN THE COPYRIGHT OF THEIR
WORK PUBLISHED IN THE JOURNAL AND THEIR
WORK IS PUBLISHED UNDER THE CC BY-NC 4.0
LICENSE.

YAPAY ZEKÂ KULLANIMI
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

ÇALIŞMADA YAPAY ZEKÂ
KULLANILMAMIŞTIR.
ARTIFICIAL INTELLIGENCE WAS NOT USED IN
THE STUDY.